

БІОТЕРОРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ТАКТИКА ПРОТИДІЇ

Головацький О. О.

В даній науковій статті визначаються загальні положення біотероризму, а саме з'ясовується його сутність, особливості та характерні риси. Акцентується увага на причинах, що зумовлюють високу небезпеку біотероризму, а також заходах протидії біотероризму в Україні, враховуючи досвід зарубіжних країн.

Ключові слова: біотероризм, біологічні агенти, біологічна зброя, протидія, терористична діяльність, попередження біотероризму, біологічна безпека

В данной научной статье определяются общие положения биотерроризма, а именно выясняется его сущность, особенности и характерные черты. Акцентируется внимание на причинах, обуславливающих высокую опасность биотерроризма, а также мерах противодействия биотерроризму в Украине, учитывая опыт зарубежных стран.

Ключевые слова: биотерроризм, биологические агенты, биологическое оружие, противодействие, террористическая деятельность, предупреждение биотерроризма, биологическая безопасность

In this scientific article general provisions are defined, namely the essence, features and characteristic features, bioterrorism as especially dangerous type of terrorism is investigated. The biological weapon, from the point of view of experts, constitutes the greatest danger among weapons of mass destruction as has high, in comparison with other types of weapon, the striking potential. Specificity of the biological weapon that stimulates interest of terrorists in her, is defined by its characteristic features, namely the high striking ability, simplicity of receiving and mobility.

Threat of bacteriological terrorism became real therefore counteraction of bioterrorism it has to be presented by complex system of the measures excluding receiving the biological weapon by terrorists and also provide the most effective reaction in case of an act of terrorism. In particular, it is necessary to refer introduction of the laws aimed at providing biological safety to the main directions of counteraction to biological terrorism; development of effective remedies of diagnostics and fight against infectious agents; establishment of control of distribution and use of biological agents; ensuring reliable protection of water intaking, water, sewer communications; improvement of system of vaccination against infectious diseases; improvement of material and technical resources of laboratories of treatment-and-prophylactic establishments.

Unfortunately, Ukraine lags behind many countries of the world in a question of biological safety. Today only legislative developments on bases of counteraction to terrorism of biological character continue, because of us it is offered to pay attention to experience of the United States of America in a question of counteraction of bioterrorism.

Keywords: bioterrorism, biological agents, biological weapon, counteraction, terrorist activity, prevention of bioterrorism, biological safety

Постановка проблеми. На сьогодні проблема боротьби з тероризмом є однією з глобальних проблем людства, © О.О. Головацький, 2016

що загрожує безпеці будь-якої країни. Терористи починають активно застосовувати хімічну, біологічну зброю з метою досягнення своїх цілей. Застосування останньої безперечно може призводити до катастрофічних наслідків, зважаючи на те, що біологічна зброя є надзвичайно мобільною та володіє високою вражаючою здатністю. Окрім того, переважна більшість населення є погано інформованою щодо небезпеки біотероризму та методів протидії йому. З урахуванням цього постає необхідність окреслити тактичні аспекти протидії біологічному тероризму (біотероризму).

Виходячи з цього, метою даної статті є визначення сутності та особливостей біотероризму, а також звернення уваги на заходах протидії застосуванню біологічної зброї у терористичних актах з метою заподіяння шкоди або смерті населенню і досягненню злочинних цілей, звертаючись до досвіду зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти біотероризму, а саме особливості та тактика протидії, досліджувалися у працях В.П. Малишева, В.В. Татарінова, М.Т. Васильєва, М.Ю. Тарасова, Д.Л. Поклонського, Г.Г. Оніщенко, Л.С. Сандахчиева, С.В. Нетесова, Р.О. Мартинюка, Ю.Л. Бощенко, Л.І. Позднякової, Є.І. Федорова, Б.В. Боєва, В.М. Бондаренка, А.Л. Гінцбурга, К. Вульфа, Р. Джонсона, Д. Сюрмонда та інших вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах протидія тероризму є актуальним завданням світової спільноти. Особливо небезпечним різновидом тероризму визнається біотероризм, який являє собою використання біологічних агентів, бактерій або токсинів для масштабного знищення продовольчих, біологічних ресурсів будь-якої країни з метою встановлення зовнішнього тотального контролю над ними, підризу продовольчої незалежності [1, с. 90]. Для досягнення своєї мети терористи використовують різні методи, але особливу небезпеку для людського суспільства являє собою загроза несподіваного використання зброї масового знищення - хімічного, бактеріологічного, радіологічного, ядерного. Біологічна зброя, з погляду фахівців, представляє найбільшу небезпеку серед зброї масового знищення, оскільки має найвищий, у порівнянні з іншими видами зброї, уражаючий потенціал.

Зазначимо, що від інших видів тероризму біотероризм відрізняється тим, що його основний деструктивний потенціал пов'язаний з ураженням живої сили, тобто людей, без заподіяння шкоди матеріальним об'єктам. Також, висока небезпека біотероризму зумовлюється наступними причинами:

1) біологічна зброя більш доступна, так як мікроорганізми, які можуть бути використані як агенти, існують в природі;

2) значна кількість вірусів і мікроорганізмів ще не вивчені. Крім того, в природних умовах постійно виникають нові патогени - так звані "виникаючі інфекції". Тільки за останні 20 років зареєстровано більше 30 нових інфекційних агентів, таких як ВІЧ, віруси Марбург, Ебола, проти яких дотепер немає засобів лікування і профілактики;

3) біологічна зброя проста у виготовленні. На сьогодні, у світі існує понад 22 тис. лабораторій, здатних виробляти біологічну зброю;

4) біологічна зброя зручна для зберігання і транспортування;

5) небезпечні біологічні агенти, у порівнянні з хімічними і радіологічними, складно виявити;

6) при використанні біологічної зброї має місце широке розповсюдження вражаючого агента, складність виявлення місця застосування зброї і інколи неможливість обмеження зони терористичного акту;

7) для надання допомоги постраждалим потрібна одночасно велика кількість вакцин та/або антибіотиків [2, с. 36].

Водночас, особливістю біологічної зброї є те, що її надзвичайно складно виявити, а ефект від її застосування може бути відкладеним на значний термін, що дозволяє приховати її застосування і збільшує кількість її потенційних жертв. Все це робить біологічну зброю зручним інструментом для досягнення цілей терористів [3, с. 44]. Найбільш відомим випадком біотероризму вважається розповсюдження листів зі збудниками сибірської виразки у вересні-жовтні 2001 року у Сполучених Штатах Америки. У результаті цієї акції померло 5 осіб, більше 20 було інфіковано, декілька тисяч осіб були змушені приймати антибіотики [4, с. 5]. Проте, історичні корені біотероризму сягають минулого сторіччя. Так, у 1984 році у Сполучених Штатах Америки, місті Орегон, релігійною групою "Раджнішіс" було здійснено розповсюдження збудника сальмонельозу через їжу з метою впливу на результати місцевих виборів [4, с. 5]. Звісно, виникнення біотероризму пов'язується із стрімким розвитком генної інженерії та появою новітніх біотехнологій. Все це ускладнює процес протидії біотероризму.

Протидія біологічному тероризму як складовій терористичної діяльності ґрунтується на засадах: 1) законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина; 2) комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; 3) пріоритетності попереджувальних заходів; 4) невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності; 5) пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; 6) поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом; 7) нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактики проведення антитерористичних операцій, а також про склад їх учасників; 8) єдиноначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються для проведення антитерористичних операцій; 9) співробітництва у сфері боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом [5, ст. 3]. На сьогодні, загроза бактеріологічного тероризму стала реальною, тому протидія біотероризму має бути представлена комплексною системою заходів, що унеможливають отримання терористами біологічної зброї, а також забезпечують максимально ефективне реагування у випадку терористичного акту. Зокрема, до основних напрямів протидії біологічному тероризму відносяться наступні заходи:

- запровадження законів, спрямованих на забезпечення біологічної безпеки;

- розробка ефективних засобів діагностики та боротьби з інфекційними агентами;

- встановлення контролю за розповсюдженням та використанням біологічних агентів;

- забезпечення надійної охорони водозабірних, водопровідних, каналізаційних комунікацій;

- вдосконалення системи вакцинування проти інфекційних хвороб;

- покращення матеріально-технічної бази лабораторій лікувально-профілактичних закладів. [6, с. 196; 7, с. 5].

На жаль, Україна в питанні біологічної безпеки відстає від багатьох країн світу. Сьогодні тривають лише законодавчі розробки щодо засад протидії тероризму біологічного характеру, через це пропонуємо звернути увагу на зарубіжний досвід протидії біотероризму.

Певний науковий інтерес до проблеми біотероризму в цілому значною мірою обумовлений наявними даними про реалізацію в ряді країн відповідних наукових і технічних програм, прямо або побічно спрямованих на розробку або використання біологічної зброї [8, с. 10]. Найбільш підготовленими з погляду розробки стратегічної концепції по боротьбі з біотероризмом є Сполучені Штати Америки. Варто пригадати національний стратегічний план по готовності до дій у випадках біологічного і хімічного тероризму, який діє з 2001 року в США. Відповідно до Плану у виявленні та ліквідації терористичних інцидентів скоординовану участь приймають більше 10 різних агентств і державних служб. Особливу увагу привертають окремі розділи Плану, які співпадають із стадіями ліквідаційного процесу терористичних інцидентів біологічного характеру:

1) сутність підготовчого етапу полягає у:

- підготовці узгоджених планів і протоколів по біотероризму, що забезпечує координацію дій органів охорони здоров'я, на всіх рівнях - федеральному, штатному і місцевому;

- створенні системи заочного навчання при міністерстві охорони здоров'я, що забезпечує підготовку на випадок біологічного і хімічного тероризму для працівників місцевих служб охорони здоров'я і служб охорони здоров'я штатів;

- розповсюдженні рекомендацій для охорони здоров'я і вимог до розробки планів підготовки на випадок біологічного і хімічного тероризму для використання органами охорони здоров'я штатів і місцевими органами охорони здоров'я.

2) етап виявлення і контролю включає у себе:

- посилення системи контролю за випадками захворювань і ушкоджень в результаті дії патогенів і хімічних речовин, включених в список небезпечних агентів;

- розробку нових алгоритмів і методів для пошуку підозрілих випадків в медичних базах даних;

- вибір критеріїв для дослідження і оцінки підозрілих груп захворювань людини і тварин або ушкоджень і сигналів для повідомлення виконавчої влади про можливий акт біологічного або хімічного тероризму.

3) діагностика біологічних агентів конкретизується шляхом:

- створення багаторівневої мережі реагування лабораторій на акти біотероризму, яка пов'язувала б органи охорони здоров'я з лабораторіями, що володіють найбільш сучасними засобами для ідентифікації особливо небезпечних біологічних агентів і повідомлення про них;

- створення лабораторій швидкого реагування на основі найсучасніших технологій з метою забезпечення можливості цілодобової діагностики і молекулярно-біологічної оцінки особливо небезпечних біологічних агентів.

4) вживання заходів по ліквідації терористичних

інцидентів біологічного характеру, до яких відносяться:

- допомога органам охорони здоров'я штатів і місцевим державним органам влади в організації розгортання швидких дій у разі прихованої атаки або підозри на спалах захворювання, який міг би бути результатом прихованої атаки;

- забезпечення виконання дій по швидкій мобілізації команд реагування на випадки тероризму, які надаватимуть допомогу працівникам охорони здоров'я на місцях, агентам охоронних служб і представникам виконавчої влади;

- створення державних запасів фармацевтичних засобів на випадок тероризму з використанням біологічних або хімічних агентів.

5) система зв'язку, за допомогою якої здійснюється:

- створення державної електронної інфраструктури для поліпшення обміну важливою інформацією між місцевими, федеральними органами охорони здоров'я і органами охорони здоров'я штатів;

- застосування плану екстреного зв'язку, що забезпечує швидке розповсюдження інформації серед громадськості під час терористичних актів, при їх загрозі або підозрі;

- створення веб-сайту для популяризації інформації про підготовку і навчання на випадок біотероризму, а також іншої важливої інформації, пов'язаної з біотероризмом [9, с. 11].

Підводячи підсумок вище викладеному, варто ще раз підкреслити, що

біотероризм представляє собою застосування біологічної зброї у терористичних актах з метою заподіяння шкоди або смерті населенню і досягненню злочинних цілей. Специфічність біологічної зброї, що стимулює інтерес терористів до неї, окреслюється її характерними рисами, а саме високою вражаючою здатністю, простою отримання та мобільністю.

Хоча в питанні біологічної безпеки Україна відстає від багатьох країн світу, на нашу думку, доцільним було б запровадити наступні заходи щодо попередження біотероризму, а саме покращити матеріально-технічне забезпечення установ та закладів санітарно-епідеміологічної служби, які здійснюють перевірку біологічних агентів; створити групи швидкого реагування біологічного контролю [10, с. 93]; підвищити рівень перевірки та контролю пасажирів та їх багажу, на наявність біологічних агентів, на митних постах та у аеропортах. Також, варто зазначити, що забезпечення біологічної безпеки населення та збереження природного середовища України залишаються одними з пріоритетних завдань держави, тому

питання протидії біотероризму потребує подальшого детального дослідження, що планується здійснити у наступній науковій статті.

Література:

1. Гребенюк М.В. Інформаційна складова запобігання проявам аграрного тероризму / М.В. Гребенюк, Б.Д. Леонов // *Правова інформатика*. - 2014. - № 2. - С. 90-94.

2. Курзова В.В. Актуальні питання правового регулювання міжнародного співробітництва України в сфері боротьби з біотероризмом / В.В. Курзова // *Митна справа*. - 2013. - № 6. - С. 34-43.

3. Татаринів В.В. Радиационный, химический и биологический терроризм / В.В. Татаринів // *ОБЖ. Основы безопасности жизни*. - 2013. - № 12. - С. 44-48.

4. Васильев Н.Т. Биологический терроризм: прошлое, настоящее, будущее / Н.Т. Васильев, М.Ю. Тарасов, Д.Л. Поклонский // *Журнал "Химическая и биологическая безопасность"*. - К.: Винити, 2002. - Вип. 6 - с. 3 - 10

5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/638-15> - Назва з екрану.

6. Онищенко Г.Г. Биотерроризм: Национальная и глобальная угроза / Г.Г. Онищенко, Л.С. Сандахчиев, С.В. Нетесов, Р.А. Мартынюк // *Вестник Российской Академии Наук*. - 2003. - Т. 73. - № 3. - С. 195 - 204.

7. Онищенко Г.Г. Противодействие биотерроризму: стратегия национального здравоохранения / Г.Г. Онищенко // *Журнал "Вакцинация"*. - 2002. - № 3 (21). - С. 4 - 5.

8. Раевский К.К. О некоторых первоочередных мерах по созданию системы противодействия биологическому терроризму. Вакцинация: Информ. бюл., 2002. - № 3 (21). - С. 10.

9. Вороненко В.В. Зарубіжний досвід організації реагування на терористичні акти та інші надзвичайні ситуації / В.В. Вороненко, Ю.М. Скалецький, В.Ф. Торбін // *Український журнал екстремальної медицини імені Г.О. Можая*. - 2011. - № 2. - С. 7-14.

10. Проблемы биобезопасности и противодействия биотерроризму [Текст] / С.К. Завриев // *Мировая экономика и международные отношения*. - 2009. - №12. - С. 90-100.

*Головацький О.О.,
Викладач кафедри тактико-спеціальної
та вогневої підготовки ОДУВС
Надійшла до редакції: 24.12.2015*

УДК 343.71

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В ХХІ СТОЛІТТІ ТА ДЕЯКІ ДОДАТКОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Захаров В. П.,
Захарова О. В.*

Проблема забезпечення адекватної національної безпеки завжди була викликом для урядів усіх країн. Але якщо раніше було потрібно запобігати озброєним вторгненням ворожих сусідів, то в ХХІ столітті, окрім запобігання цій традиційній небезпеці, виникла необхідність адекватно відповідати на зовсім інші типи загроз.

Характер цих загроз визначають сформовані нині загальносвітові тенденції розвитку. До них належать глобалізація та негативна реакція на неї, активізація недержавних структур із потенціалом, який у деяких

випадках дорівнює можливостям низки країн, наявність глобального інформаційного середовища, створеного Інтернетом і супутниковими засобами зв'язку. І поки світова спільнота не навчиться належно нейтралізувати такі загрози, будь-який розумний супротивник буде використовувати їх.

Глобальна війна проти тероризму звернула увагу світової громадськості на боротьбу з загрозами вчинення терористичних актів, жертвами яких є невинне цивільне населення. Зростаюча загроза світовій безпеці,